

Địa đạo Phú Thọ Hòa

Khu di tích Địa đạo Phú Thọ Hòa nằm trên đường Địa Đạo, thuộc phường 18, quận Tân Bình, TP Hồ Chí Minh. Từ xưa, nơi đây là vùng đất chịu ảnh hưởng của nhiều phong trào yêu nước của Bê Đương (Nguyễn Văn Bường), Thiên Địa Hội (Phan Phát Sanh), Hội kín Nguyễn An Ninh... Sau ngày 23/9/1945, Phú Thọ Hòa trở thành một trong những căn cứ kháng chiến.

Phú Thọ Hòa do hai thôn nhập lại: Lộc Hòa và Phú Thọ thuộc tổng Tân Phong, huyện Tân Long. Đầu tiên, nơi đây chỉ có hầm cá nhân đào theo dạng thông thường. Năm 1947, người dân nơi đây đào địa đạo chống thực dân Pháp tại ấp Lộc Hòa là vùng cao có nhiều cây rậm, địa hình phức tạp.

Thoạt tiên miệng hầm được đào trong bụi cây rậm, đào sâu khoảng ba mét, tạo thành đường hầm có chiều cao 0,8m, rộng 0,8m. Con đường kéo dài khoảng bốn đến năm mét thì dừng lại. Sau đó nhắm hướng đào sâu tạo con đường thứ hai cũng có độ dài bốn đến năm mét sao cho ráp với địa đạo thứ nhất. Cứ thế đào địa đạo thứ ba, thứ tư... cho ráp nối nhau. Lối đào này được gọi là "xây hầm xe lửa". Miệng nắp hầm bằng bệ gỗ, hình chữ nhật, chung quanh đóng ngàm giữ đất, kích thước 0,4m x 0,25m, dày 0,10m, mặt phủ cỏ tươi. Mỗi hầm có ba đến bốn lỗ thông hơi, hình loa kèn đáy quay xuống dưới rộng 0,2m, đỉnh trên mặt đất, theo chiều nghiêng 45°. Ngoài ra dưới đáy hầm đào một đoạn nông, nhằm dẫn nước chảy vào chỗ trũng. Ròng rã sáu tháng liền địa đạo mới hoàn chỉnh, có chiều dài trên 600m từ ấp Lộc Hòa đến ấp Bình Long.

Hầu hết miệng hầm được thiết kế nằm trong bụi rậm hoặc được ngụy trang trong các mô đất và gò mồi rất khó phát hiện. Địa đạo lúc nông, lúc sâu nhưng vẫn giữ khoảng cách giữa nóc hầm và mặt đất tối thiểu 2,5m, có đoạn hai tầng địa đạo chồng lên, trong đó có đoạn nghi trang như ngô cụt. Trong địa đạo tạo hầm âm sức chứa từ năm đến bảy người, bên trên bố trí nhiều ụ chiến đấu rải rác dọc theo địa đạo. Về sau đào thêm giao thông hào lộ thiên, hình thành vòng cung bảo vệ khu địa đạo. Toàn bộ hệ thống địa đạo có ba hầm âm, trong đó một hầm dùng làm phòng họp. Khác với địa đạo Bến Dược (Củ Chi), địa đạo Phú Thọ Hòa không có nút chặn, mìn bẫy, bếp Hoàng Cầm..., mà chủ yếu tạo ra đường ngầm, lúc ẩn lúc hiện đánh địch.

Cuối năm 1947, thực dân Pháp mở nhiều cuộc càn quét các vùng ven nhằm bảo vệ đầu não của chúng tại trung tâm Sài Gòn. Quân ta ém quân dưới địa đạo phản công bất ngờ, gây thiệt hại nặng nề cho địch. Đặc biệt là trận tiến công vào kho bom Phú Thọ Hòa, cả hai lần đều xuất phát từ địa đạo Phú Thọ Hòa vào tháng 8/1952 và tháng 6/1954 gây kinh hoàng cho địch.

Trong thời kỳ kháng chiến chống Mỹ, cứu nước, tháng 4/1966, bọn tề làng Phú Thọ Hòa dùng xe ủi đất càn vào địa đạo, phá hủy vài đoạn, lấy đi một số vật liệu lót đáy hầm. Hai tháng sau, địch trở lại bao vây khu vực, bị du kích ta bất ngờ bung hầm đánh phủ đầu, phá vòng vây, về cứ an toàn...

Địa đạo Phú Thọ Hòa là một công trình sáng tạo trong hai cuộc kháng chiến kéo dài từ 1947 đến 1975. Di tích Địa đạo Phú Thọ Hòa đã được Bộ Văn hóa - Thông tin công nhận là Di tích Lịch sử (ngày 28/6/1996), thu hút đông khách thăm trong nước và quốc tế.